

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Ενότητα 1^η (318e-320c) – Μπορεί η αρετή να γίνει αντικείμενο διδασκαλίας;

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ 1^{ης} ΕΝΟΤΗΤΑΣ:

Στην ενότητα αυτή, οι δύο συνομιλητές, Πρωταγόρας και Σωκράτης, θα διατυπώσουν την αρχική τους θέση πάνω στο θέμα αυτής της «αντιλογίας» (=λόγος και αντίλογος), αν, δηλαδή, η αρετή διδάσκεται ή όχι. Δομικά, αναπτύσσεται ως εξής:

- A.** Ο Πρωταγόρας εξηγεί στο Σωκράτη το **αντικείμενο της διδασκαλίας του**, δηλαδή την «εϋβουλία».
- B.** Ο Σωκράτης διατυπώνει τις **αντιρρήσεις** του ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται και ξεδιπλώνει την **επιχειρηματολογία** του, ελέγχοντας την ορθότητα της θέσης και των επιχειρημάτων του Πρωταγόρα. Έτσι, επικαλείται:
- α.** την άποψη των Αθηναίων σχετικά με το ζήτημα αυτό (**ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ 1**) και
 - β.** κάποιους αξιόλογους πολιτικούς που δεν μπόρεσαν, μολαταύτα, να διδάξουν την πολιτική τέχνη στα παιδιά τους (**ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ 2**).
- Γ.** Ο Πρωταγόρας παίρνει ξανά το λόγο και, **εκθέτοντας τις μεθόδους** που θα ακολουθήσει για την υποστήριξη της θέσης του και την ανασκευή των σωκρατικών επιχειρημάτων, θα αρχίσει με **έναν μύθο** για να απαντήσει στην πρόκληση του Σωκράτη.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ²

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ:

Στην εποχή του Πρωταγόρα, οι εξελίξεις και οι συνέπειες από το άμεσο παρελθόν (Πεντηκονταετία, Πελοποννησιακός Πόλεμος) για την Αθήνα και άλλες ελληνικές πόλεις είχαν καταστήσει σαφή την αναγκαιότητα ύπαρξης ανθρώπων ικανών να ανταπεξέρχονται στις νέες οικονομικοπολιτικές και εκπαιδευτικές ανάγκες και να διαχειρίζονται ορθά τα πολιτικά πράγματα. Έτσι, υπήρξε επιτακτική η ζήτηση διδασκάλων που θα εκπαίδευαν τους νέους καταλλήλως προς τις απαιτήσεις. Ο Πρωταγόρας, διδάσκοντας την «εϋβουλία», πληρούσε απολύτως αυτές τις προϋποθέσεις. Είναι γνωστό ότι ο Πρωταγόρας χρησιμοποιώντας την *τέχνη της λογικής* και ειδικότερα τους λεγόμενους *κοινούς τόπους*, δηλαδή προετοιμασμένα θέματα που έπρεπε οι μαθητές του να απομνημονεύσουν, δίδασκε την πολιτική τέχνη στους νέους της Αθήνας, οι οποίοι είχαν πολιτικές φιλοδοξίες. Τόσο η φήμη που είχε αποκτήσει όσο και ο μεγάλος κύκλος μαθητών τους οποίους δίδασκε αποτελούσαν πειστήριο για την αξία του ως διδασκάλου, αυξάνοντας το κύρος του στην αθηναϊκή κοινωνία και τονώνοντας την αυτοπεποίθησή του. Επίκεντρο της διδασκαλίας του ήταν το βασικό φιλοσοφικό αξίωμά του, ότι «πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν, τῶν δὲ οὐκ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν» (=μέτρο όλων των πραγμάτων είναι ο άνθρωπος, των υπαρκτών ότι τάχα υπάρχουν, των ανύπαρκτων ότι τάχα δεν υπάρχουν). Το αξίωμα αυτό υπογραμμίζει τον σχετικό χαρακτήρα της γνώσης, δέχεται ότι ο κάθε άνθρωπος είναι το κριτήριο για όλα τα

² Πηγές: «Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Βοήθημα» του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, επιμέλεια: Μάνιου Βάσω, επιστημ. έλεγχος: Τζιώρα Πηνελόπη – Μητρούσιας Σοφοκλής – Σαρδέλης Αθανάσιος/ Αθανασία Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, Χριστίνα Σακελλίου, Ελένη Λεοντσίνη, Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων (Γ Γυμνασίου) - Βιβλίο Μαθητή, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ, ΟΕΔΒ/ Γεράσιμος Λιβεράτος, ΠΛΑΤΩΝΑ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005/ Σωκράτης Γκίκας – Χρίστος Γ. Ρώμας, ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ, εκδ. Σαββάλας, 2000.

θέματα, τα συγκεκριμένα και τα αφηρημένα, και εκφράζει τη θέση ότι κάθε γνώμη λογίζεται εξίσου αληθινή με οποιαδήποτε άλλη, εισάγοντας στη φιλοσοφία τον σχετικισμό³. Έτσι, για τον Πρωταγόρα, η κοινή λογική του ατόμου αποτελεί τον κριτή και τον γνώμονα του ορθού και, συνεπώς η αλήθεια είναι σχετική και όχι απόλυτη. Ο Σωκράτης, στο απόσπασμα που μας απασχολεί, δεν παίρνει θέση φανερά υπέρ ή κατά της σοφιστικής θεώρησης των πραγμάτων συνολικά, αλλά θα εστιάσει στην «εὐβουλία» και στο διδακτό της.

A. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ: "Το μάθημα ... ισχυρίζομαι πως διδάσκω"

1) «Εὐβουλία»: (<εὖ + βουλευομαι = σκέφτομαι σωστά, παίρνω σωστές αποφάσεις) → Τί ακριβώς περιλαμβάνει;

Ο Πρωταγόρας, ξεκινώντας, απαντά με σαφήνεια στα ερωτήματα που του τέθηκαν προηγουμένως από τον Σωκράτη σχετικά με το αντικείμενο της διδασκαλίας του. Ισχυρίζεται, λοιπόν, ότι αυτό που διδάσκει τους νέους είναι η «εὐβουλία», δηλαδή η σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων για:

α) θέματα που αφορούν την ιδιωτική ζωή («τὰ οἰκεία»): ο πολίτης, δηλαδή, διδασκόμενος την «εὐβουλίαν», αφενός θα γίνει ικανότερος στη διευθέτηση και οργάνωση των υποθέσεων του οίκου του. Τί σημαίνει, όμως, «οἶκος» στην αρχαία Ελλάδα; βλ. σχολ. βιβλίο, σελ. 63-64

Μόνο αν κάποιος μάθει να διευθετεί σωστά τις υποθέσεις του οίκου του, είναι σε θέση να διευθετεί σωστά και τις πολιτικές υποθέσεις, πράγμα που απηχεί τη νοοτροπία των αρχαίων Ελλήνων να λειτουργούν περισσότερο ως μέλη ενός συνόλου παρά ως άτομα. Κάτι τέτοιο και οι δύο συνομιλητές φαίνεται ότι δέχονται σιωπηλά ως κοινή βάση της εξέτασης που επιχειρούν, δηλαδή ότι η πόλις δεν ακυρώνει τον οἶκο, αλλά τον προϋποθέτει και συγχρόνως τον υπερβαίνει με σχέση εσωτερικής αμοιβαιότητας, όπως ακριβώς το δημόσιο συμφέρον δεν καταργεί το ατομικό, αλλά βρίσκονται σε μια σχέση αλληλοτροφοδότησης (βλ. και κατωτέρω σημ. 2, «εὐβουλία» και «πολιτική τέχνη»).

β) θέματα που αφορούν τη δημόσια ζωή: αφετέρου ο πολίτης, διδασκόμενος την «εὐβουλίαν», θα γίνει ικανός στο να πράττει και να μιλά για πολιτικά θέματα και για τις υποθέσεις της πόλεως. Ο Πρωταγόρας, σε αυτό το σημείο, προτάσσει το ρήμα «πράξει», που αφορά τις πολιτικές αποφάσεις και ενέργειες, ενώ τοποθετεί δεύτερο στη σειρά το ρήμα «μιλήσει», που αφορά τον πολιτικό λόγο που εκφράζεται κυρίως στην Εκκλησία του Δήμου (πρωθύστερο σχήμα). Η πρόταξη αυτή σκόπιμα επιλέγεται από τον Πρωταγόρα, για να τονιστεί ότι η πολιτική δράση έχει μεγαλύτερη σημασία από τη θεωρία. Μια δεύτερη ερμηνεία της σειράς των ρημάτων «πράξει και μιλήσει» συνδέεται με τον εμπειρισμό του Πρωταγόρα, καθώς υποστηρίζει ότι η εμπειρία/ το εμπειρικό δεδομένο κινεί τη νόηση. Με αυτή την οπτική η πράξη (=εμπειρικό δεδομένο) τροφοδοτεί αναγκαία το νοεῖν και τον λόγο του ανθρώπου. Άρα, ο λόγος παράγεται με βάση τα δεδομένα της εμπειρίας και αποτελεί προϊόν της νοητικής επεξεργασίας της. Από τα παραπάνω προκύπτει και η τεράστια σημασία που είχε για τον αρχαίο Έλληνα η σύζευξη λόγων και έργων.

³ Σχετικισμός: φιλοσοφική θεωρία που συνδέεται με την έννοια «σχετικών». Δηλώνει εκείνο που συνδέεται ή εξαρτάται από κάτι άλλο, κατά συνέπεια καθετί που υπάρχει στον «χώρο» και τον «χρόνο» είναι σχετικό. Σε σχέση με τη γνώση ο σχετικισμός δέχεται ότι αυτή είναι υποκειμενική.